

בלות־נפש בְּדרכי קטו
אקשיב. בלות־נפש בְּדרכי הסתו.
 מצע תבוא. משן לחוף שרב.
 לא יצן קול. קרול קבש ייליל.
 דרכי קטו ביהודה. דרכי קטו בגליל.

שקטי פרש. ואין נושא צלמי לקחול
 מונג בשמי הסתו. אל מצבר פל.
 אשר העליב את אַרְחָיו בלב. האם
 יסיע בגפו ובסוסה ימים?

ענני לבאים מים, פרוצי־הקצה.
 עצים חוכים בשדות המעלוקה

וקלות נפשם אלי לגי תבוא.
 צנן עלי עולם יחד. להניבו.

שח

רנים הנה משדות קרושי אדם -
 קבע וקלוט. השים עוד לא נדם
 בין ובע ראשון ובין ראשון צרור
 אדםיה. צליה רגל־הה פגבור.

הקפת ניבי תפארה. ואיך תפוזר
 על שים זה קרוץ מקול נאור.
 תקום ובהלם צעד אשר תצעד
 ישאג קול־קדומים. תיקד אש־עד.

ח. י. רות / מקום הדת בבנין הארץ

למני שבועות אחרים חל יום הוכרון החמשה־עשר לפטירתו של אחיהעם. ורבים מאתנו למדו-
 ולימדו - פרק לעילוי נשמתו. אדם נעלה זה, הונהגות חשוב זה, הנחיל לנו כמה מתנות
 טובות. נוכח התפון הנורא של המדינאים, יען מתינות; דרש הכשרת הרוח כתנאי לבנין העם;
 הכיר שפדות נפשנו קודמת בהכרח לנאותנו. ואף סימן את דרך־הרוח הזאת, את דרך הכשרת
 הלבבות. הדרך היא דרך החנוך, החנוך הלאומי. לכל עם רוחו. אם נתעמק בבניני התרבות של
 עמנו, נוכח לחדש את רוחו.

אמנם הכיר אהיה שצורות שונות לרוחו של כל עם ועם, וגם ידע שאי־אפשר לקבוע, על
 סמך העבר, אילו תהינה צורות אלה לעתיד. הרוח הלאומית שליוה בעצמה, ומה שטמון בה
 יתגלה בשעתו. אך יתגלה מה שיתגלה הריהו רק ביסויו, הבעה, לבוש, של מצוי קבוע ויסודי
 שנשאר אחד ומיוחד על אף שונות תופעותיו.

ואפשר שדעתו זו צודקת, ואני לא באתי לערער עליה מנקודת־מבט עיונית. אך תוצאותיה
 למעשה אינן משמחות. כל מה שנעשה על־ידינו הריהו סוף־סוף פרי רוחנו. יוצא שאין לך מעשה
 ממעשינו שאי־אפשר להצדיקו. וכך שומעים אנו בכל יום. אין להמנע מדברים אלה - אומרים
 לנו מכל הצדדים - הלא כך טבענו. כך המציאות הישראלית והארק־ישראלית. עם ישראל הוא
 כך; ומה יש לומר? תורת הלאומיות מקדשת איפוא את הכל. האנגלי אומר: My country, right
 or wrong; הוא מכיר איפוא. לכל הפחות להלכה, שיכול ה־country שלו להיות wrong. אך
 תורת הלאומיות, השלמה י שלנו אינה מכירה באפשרות זו או אילו באפשרות. שהרי היא שוללת
 את מציאותו של איזה שהוא מבחן אחר מלבד הלאום ומחוץ ללאום. כל ההבדלים המקובלים
 נכלעים על־ידי מושג הלאום. אין עוד קודש וחול ואור וחושך ורע וטוב שהרי משניים הם, כפופים
 הם, משועבדים הם לרוח הכל־שליוה של האומה.

בין התופעות שבאופן זה יורדות מעל כסאותיהן ונעשות עברים לארון כלי־כוח זה, נמצאת
 גם הדת, ואליה אני פונה.

1. הרצאה בכיתה כ"א. אמת ואמונה" בירושלם, לרגל תגינת השנה החמישית לחוסרו, שבט תש"ב.

בכמה דברים, נרמה לי, אין להכחיש את ההשקפה האחר־העמית. דת ישראל, במובן ידוע,
 הריהו פרי רוח ישראל. אך הוא פרי שהוא במקצת משונה: סגולתו היא להלחם ביוצר. אין לכם
 דברים קשים בכל ספרות העולם כדברים שדברו נביאי ישראל על עמם. כשהקביה אומר לארון
 הנביאים: והגד לבני ישראל, מעיר המדרש. הגד - דברים קשים בנידים, כאילו אי־אפשר לחשוב
 שידבר נביא לישראל דברים שאינם קשים. הגד לעמי פשעים ולבית ישראל חטאים; ואת הקריאה
 הנבואית הטפוסית. למה לי רוב זכותכם - רחצו הזכו; המערת פריצים היה הבית הזה; צופה
 נתחך לבית ישראל והזהרת אותם; התשפוט אותם, התשפוט, כְּאָדָם; וריב לה עם יהודה,
 ולפקוד על יעקב כדרכיו, כמעלליו ישיב לוי; הוי, חשבי און ופעלי רע על משכבותם, באור
 הבקר יעשוה כי יש לאל ידם, וחמדו שדות וגולו ובתים ונשאו ועשקו נבר וביתו ואיש ונחלתו.
 ואין קריאות אלה קריאות ספרותיות המכוונות לתפארת המליצה בלבד. בכל מעשי הנביאים, ולא
 רק כספריהם, מוצאים אנו אותו סימן. נוכח נא את מעשה נתן ודוד - אתה האיש; את אליהו
 ואתאב - הרצחת וגם ירשת; את מיכיהו ויהושפט; ראיתי את כל ישראל נפוצים אל ההרים
 אשר אין להם רעה. הנביאים לא נבלעו על־ידי הלאומיות. אדרבא. התיצבו נגד המלכים, נגד
 ראשי הלאום, והתקוממו לא רק נגד הנבאים והעשירים אלא נילו גם את חטאות ההמון. הנביאים
 לא קבלו בשקט מה שהציעה לפניהם רוח העם; הם התנגדו לה והתנגדו. הנביאים הם שכפרו
 בקדושת הלאום; יש רק קדוש אחד.

איני רוצה להפריז. הנביאים אהבו את עמם; ואולם מחוך אהבתם ומפני אהבתם דרשו
 מעמם דרישות מסוימות. ואכזבתם היתה שדרישות אלה לא נתמלאו חמיד על־ידי עמם ולפעמים
 נתמלאו על־ידי עמים אחרים דוקא. רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה; על־כן אפקד
 עליכם את כל פשעיהם; כי עברו איי כתיים וראוי... הדברים ידועים. דת ישראל, ביוחד בפי
 הנביאים, דרשה מה שלא נתנה הלאומיות הישראלית, ולפעמים גם את הדין־כמה שנתנה
 הלאומיות הישראלית. דת ישראל בפי הנביאים היא שני־לדת את חטאות הלאום, ולא כיסתה
 עליהם. אנו אומרים היום: כך חולשת עמנו; עם עם וחולשתו; הבה נכפר ונכסה עליה. הנביאים
 אמרו: כך חולשת עמנו; עלינו לעקרה מן השורשי.

מה שברצוני לומר, הוא בעיקרו פשוט. עד ימינו אלה שימשה הדת מצפון ללאומיות.
 עכשיו אין היא יכולה לשמש מצפון שהרי השתעבדה ללאומיות, נעשתה חלק של הלאומיות,
 נכלעה על־ידי הלאומיות.

אני יודע שהתופעה הזאת שכיחה בהיסטוריה הכללית של היום, אבל איני מבין למה
 ולך אנו בדרך זו, דרך שהראתה, ודוקה כלפינו, תוצאות מחיריות. אם זהו חלק של המציאות
 הארקי־ישראלית, נרמה לי שבא הומן לשנותה. ההיסטוריה הראתה שהדת, באיוו חברה שהיא,
 יכולה לתת יד למי שרוצה לעמוד נגד המשטר הקיים. אני מזכיר לכם את קרושי הכנסיה
 בגרמניה של היום, או, אם אין די בהיסטוריה של היום, את הפוריסאניוס ואת הנונקנפורמיסטים
 של כל הדורות. למשל, רוחב הרוח, הרצון לשנות, הדרישה לתת גם לאדם הפשוט את זכויות
 האדם, הסגולות שאנו מעריצים באופי האמיריקני, סגולות אלה מקורן כפוריסאניות. הפוריסאני
 מכיר רק ארון אחד והוא האל בשמים, ואמונה זו, האמונה באל השמים, היא המעודדת
 אותו להלחם בארזי הארץ. ארזי הארץ מסתמכים על אליה הארץ. על מי סמכו המורדים
 בארזי הארץ? על אבינו שבשמים. (מליצה זו אינה שלי. היא ששימשה סיסמה במהפכה האנגלית
 the appeal to Heaven).

לדת איפוא תפקיד פוליטי (או, אם תרצו ככך, אנטי־פוליטי), ואני מזכירו כשורה הראשונה
 מפני חשיבותו גם בעולם כולו בומנים אלה וגם כאן. מלחמה זו הראתה את התוצאות המחיריות

של הפוליטיסציה של החיים, והתריס המיוחד בפני פוליטיסציה זו הריהו הדת, מאחר שעם ישראל היה הקרבן הראשון והמיוחד - אף אם לא היחיד - של פוליטיסציה זו בין הגויים בחלק ידוע של העולם, ומאחר שכל תקות קיומנו תלויה עכשיו בכחות המהגנרים לפוליטיסציה זו, נראה לי שאין צורך להדגיש את הענין יותר - מבשרנו-נחוו. ואולם על אמת כמה וכמה יש להזהר שלא נביא את הרעה הזאת הנה, ואף כאן התריס המיוחד בפניה הוא הדת.

אך אני מרגיש שקשה יהיה לשדל את האנשים שלנו לראות בזה תפקיד דתי, שהרי בשביל רבים מאתנו התרוקנה היהדות מכל תוכן דתי. לאלה, היהדות ענין של למדנות גרידה, לאלה, רק מצות אנשים מלומדה; ואפילו בשביל רבים מאנשי הדת ממש הרי היהדות רק צל של דת. בטלה התרנלותו למין חיים שאינם חיים אלא למחצה ולשליש. ישבנו עם בתוך עם, ואת חנוכנו הכללי שאבנו מהעם האחר; מעמנו אנו קבלנו רק את הלקס והשכחה, ובמלה חנוך אין כוונתי לחנוך של בית-הספר כמובן המצומצם. אני מתכוון לחנוך המוסרי והאזרחי, מנהגי החיים, הרגלי החיים, הרעות על הפוב והרע והנאות והמנונה, הרעות שקובעות את מעשינו ומחשבותינו יום יום - כל אלה קבלנו מן החוץ; והחנוך היהודי הצפצפם בלמוד הלשון העברית, הספרות העברית, וההיסטוריה הישראלית, כולן כמרה פחות או יותר קטנה. ונוסף על אלה אפשר גם בלימוד ההברלים בין התולוגיה היהודית והתולוגיה הנוצרית, אך בזה הענין נגמר. ידעית ודעת חיוניות על ענינים מוסריים פשוטים לא היינו צריכים לרכוש; הלא ספגנו מן הסביבה, כמובן, כמו שאמרתי, לא רק מבית-הספר. כל חברה מאורגנת הריהי בית-הספר מוסרי, בית חנוך למדות ולהגלי-חיים; ולמדנו את דרכי החיים שלנו מהחברה שחינו בתוכה, במשאי-ומחן הקבוע והתמיד עם שכנינו, בכתי מספרינו, בתחנות הרכבת, בכתי המלוך, כשתונים, ככל.

כך היה שם; אך שכחו מנהיגינו הדתיים, כנראה, שאין הרבר כך כאן, כאן אין חברה אחת; אנחנו החברה, יוצא שאם לא נרחיב את השקפתנו, ההשקפה שהתחנכנו בה בחיל, על מהותה של היהדות, נפסיד חלק מכריע של יסודות החברה הכלליים. אמנם בחיל היה חשוב לנו להדגיש את ההברלים שבין השקפת העולם של היהדות לבין השקפת העולם של הנצרות, וכמובן, יפה לימדו אותנו כך בחיל, שהרי מן ההכרח היה להדגיש את אפיו המיוחד כדי להגן ולשמור על קיומנו המיוחד. אבל כאן? לא ולא. כאן חשוב ללמד בראש וראשונה את היסודות המשותפים דוקה ליהדות ולנצרות, שהרי יסודות אלה מכילים מאליהם את יסודות החברה המוסריים. ידעתי שיש הברל בין מוסר היהדות ומוסר הנצרות, אף על פי שעל גרלו וחשיבותו נוהגים להפריד. אך ברבר אחד מאחדות הן גם היהדות וגם הנצרות והוא שיש דבר ששמו מוסר ועליו הישתתה החברה.

יסודות הדת כמובן זה, אילו הם? עשרת הדברות; פרק י"ב בויקרא - קדושים תהיו; לא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו; הצד המוסרי שבתולדות האבות. ידעתי שיש גם צדדים אחרים בתנ"ך. ידעתי שבספורי האבות יש גם יסודות לאומיים. גם אותם נלמד; אך - וזה מה שברצוני לדרוש - לא אותם בלבד ואפילו לא במיוחד. נלמד למשל את הנאון האנושי שבדברי אברהם אבינו, דברים תלולים ורדף-אנב כמעט דתי, בקונה למשם ומים וארץ - ולא תאמר: אני העשרתי את אברהם. רבותי, כמה פעמים שמעתי כאן את הביטוי הרומי: Pecunia non olet. כאילו היה בו משום הלכה למשה מסיני. אך אינו הלכה למשה מסיני. להפך, ספור זה של אברהם אבינו אמר Pecunia olet, ושיש דברים העולים על הכסף והחשובים יותר מן הכסף; וכי לא צריך להביא רעיון זה, לימוד זה, לפני הילדים שלנו, ילדים שרוואים, בכל הסביבה שלהם, מכל התנהגותנו בין כצבור ובין בביתנו, שהדבר היחיד החשוב לנו הוא - כנראה - הכסף דוקה. מי בינינו היה מתנגד לקחת חלק בשלל? אך אברהם? אם מחוש ועד שרוך נעל; ולא תאמר, אני העשרתי את אברהם.

שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם, כסודם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבודי.

כי באפם הרנו אישי. רבותי, וכי לא חשוב לנו איסור הרצח; ואעפ"י שיש ללמדו מעשרת הדברות, כדאי להוסיף לקח מברכת יעקב אבינו. כדאי, נרמה לי, להדגיש בלימוד התנ"ך שאבי האומה התנגד לרצח, ואפילו לשם הננה על הכבוד הלאומי. יש דברים אנושיים כלליים בחיי אב זה שיכולים לשמש סמל והדגמה לבנים. קפנתני מכל החסדים ומכל האמתי; מעשים ודעים היו ימי שני חיי; ואני בבאי מפרן מתה עלי רחלי. כאן אין מוסר כמובן המצומצם, כמובן של איסור והיתר. אך כמובן הרחב של ארזות חיים, של עיצוב האופי והאישיות, יש ויש, וחבל שלא נשתמש בו.

ואולם בחברה (או אי-החברה) שלנו אין בזה די. כמובן הפשוט והגם ביותר של המלה יש אצלנו ירידה מוסרית מתרידה. אפשר לזקוף אותה על חשבון השלטולים המרוכזים והסבל הנורא שסבלו רוב תושבי הארץ היהודים לפני שכבו הנה; אפשר להמציא כל מיני התנצלות והצטרקות אחרים. אך העבודה נשארת. הערכים המוסריים הפשוטים ביותר הולכים ונעלמים מאתנו.

מריבים לדבר עכשיו על מפקיעי השערים, היכן הם נמצאים? בראש כל קריית, מי הם? מן המכובדים ביותר בתוכנו. לא ראיתי שסרבו לקבל אותם בקהל, לא ראיתי שאסרו עליהם לעלות לתורה. אך למה נדבר על מפקיעי השערים בשעת חירום? אפילו כלי שעת חירום היו מעשים של נאמנים על קופות הצבור שהאנו לא לצבור אלא לעצמם, של פושט-ידגל בלי בושח והצדקה, של מועלים בתפקידים חשובים, של רמאים ונבכים - והנה אם הוצאו ממשרה היום, למחר יופיעו במשרה שניה כבודה אף היא. ואין דבר: למה יסכול המסכן?

נרמה לי שמתפארים אנו יותר מדי ברחמנות שלנו. מה שחסר לנו הוא כח אמירת המלה לא. אני מתוודה על הפאי; אני בעד עשרת הדברות פשוטן כמשמען; לא, לא, לא. אני יודע שהוציאו פעם את עשרת הדברות מתוך סדר התפילה שמא יחשבו שבהן כל היהדות. כשאני מסתכל במצב המוסרי שלנו אני אומר: הלאוי שיחשבו את עשרת הדברות ליהדות, ויתנהגו לפיהן!

אך למה לנו בכלל יהדות כמובן הדתי? הדתי, כך שומעים אנו, פשטה את הרגל לפני חמשים שנה; כהקסבר-עולם נטל את מקומה המדע; כיסוד המוסר נטלה את מקומה החברה. המוסר החילוני והפילוסופיה של המדע נותנים לנו כל מה שנתנה פעם הדת, ולולא הצד הלאומי שביהדות לא היה לנו שום צורך בה או שום זיקה אליה. והתנ"ך שלך מהו? ספרות סתם, לומדים פרק בבית-הספר ושוכחים.

דעת אלה, או הדומות לאלה, הן הקנין הכללי, אם אין אני טועה, של חלק הגון של הישוב, אין זאת שאינם רוצים להאמין; האמונה מהם והלאה, כשבילים אין תחום הדת כנמצא. ומשום כך יש תפקיד אחד ומיוחד לדת, כאן הקודם לכל תפקיד אחר, והוא להכריז על עצמה.

ואין אני מתכוון להכרוז סתם - הדת מכריזה על עצמה הרבה מבלי להצדיק את ההכרוז. על כנו דא נאמר: טוב אשר לא תדור משתדן ולא תשלם, הדת צריכה לידור ולשלם, ויא, להראות על מקומה הממשי בתוך החיים האנושיים, אם לא תוכל לעשות זאת, אין הדיבורים שיים כלום.

אין באפשרותי אני להתוות את הדרכים הנאותות בענין זה; יש גדולים וטובים ממני שמלאכתם וחכמתם בכך. אך גם לאיש הפשוט שאינו יודע להשיב הייתי אומר: אל נא להתיאש; לא בשמים הוא. לומדים גם ממעשיו של אדם. אם הדת נורם ממשי בחיך; אם החיים שאתה חי אותם בהיותך בעל דת שונים לטובה מהחיים שהיית חי אותם לולא היית בעל דת; הרי גם בזה הוכח שיש משהו בדת שהוא משפיע ומכריע. אמנם, משהו זה אפשר שהוא מכוסה ממך ואיך יכול לתת ממנו הסבר עיוני. אך מעשיך מעידים ש, משהו זה מצוי, ומחייך אפשר ללמוד מה שאין ללמוד אולי מפיך.

ואולם אין זה פוסר את מנהיגינו הדתיים מן התוכה לנסות לעמוד על עמקו ואמתו של

ענין נכבד יסודי זה, ואני קובל עליהם שדוקה צד זה שעסקו בו בעבר גדולי ישראל הונחו בדרונו זה, אם תרשו לי, אנע אני, עד כמה שירי מנעת, בצד אחד של הענין.

התפקידים שסימנתי לדת בראשית דברי הרירה בעיקר שימושיים. הראיתי שלדת חלק הגון בבנין הארץ ממש. בבנין הארץ הופיעו שתי סכנות פנימיות. הראשונה הסכנה המדינית, השנייה הסכנה המוסרית. הסכנה המדינית היא שנסעבד את חייו לצרכי השעה של הפוליטיקה, הסכנה המוסרית היא שבאין חברה מבוססת יעשה כל איש את הישר בעיניו לשם מה שנדרמה לו כתועלתו הפרטית והמידית. בפני שתי סכנות אלה יש תריס טבעי והוא הדת - רוח והצללה תעמוד לנו מ.מקום אחר.

ואולם לדת גם צד אחר, והוא, בתפיסה הראשונה, רחוק תכלית ריתוק מאיוה בנין שהוא. צד זה אין לי שבבילו שם מדויק, שהרי אינני מתכוון לתולוגיה, התולוגיה הריהי דעת אלהים, ואני מתכוון יותר למה שאפשר אולי לקרוא בשם הרנסת אלהים. אני מתכוון להרחבת האופק הנפשי הקשור ברעיונות דתיים. הרחבה כזו מוצאים אנו למשל בספורי מעשי בראשית, בנבואות הנביא מנחם ציון, בתשובת ה' לאיוב מן הסערה, בכמה פרקי תהלים - תפלה למהש, ברכי נפשי. היא הוספת ערכי הנצח למחשבותינו, למעשינו, לתקוותינו, לחוג ראייתנו. היא ההכרה שיש חשיבות ממשית לעולם כעולם, וגם לנו בתוך העולם.

מעון אתה היות לנו ברור ודור; כשרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותכל, ומעולם עד עולם אתה אלי. לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהליך, כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך; על כפים ישאוניך. צדק ומשפט מכון כסאך, חסד ואמת יקרמו פניך. לך יום אף לך לילה, אתה יבנית מאור ושמש; אתה הצבת כל נבולות ארץ, קיץ וחורף אתה יצרתם. ואני תמיד עמך, אחוז ביד ימיני; בעצתך תחני ואחר כבוד תקחני. מי לי בשמים ועמך לא הפצתי בארץ. כלה שארי ולבבי, צור לבבי, וחלקי אלהים לעולם.

מפסקים אלה, הלוקחים רק מעמודים אחרים שבתהלים, כולם דבר אחד: בין אם הננין תופעה פיסית, יום ולילה, קיץ וחורף, בין אם הננין תופעה מוסרית - צדק ומשפט, חסד ואמת - בין אם הננין האיש הפרטי - מעון היות לנו, על כפים ישאוניך, אני תמיד עמך - מרנישים אני שהוא תלוי וקשור בסדר עולמי, או על-עולמי, נצחי. בתוך סדר זה אין דברים קטנים ואין דברים גדולים. הכל אחוז ביד אחת, הכל מבטא רצון אחד, רצון העולה על רצוננו והמכוון את רצוננו: מעונה אלהי קדם, ומתחת ורעית עולם.

נרמה לי שרנש זה הוא הוא במיוחד החסר לדורנו בכלל, אך הוא הוא הדבר הנותן ערך לחיים ואפילו לחיי הלאים. באין חזון יפרע עם; אך חזון זה אינו יכול להיות כבואת העם עצמו, גם העם זקוק לעידוד וחיוק וסיוע מן החוץ, ואין בו כדי להזין את עצמו. הרנשה זו של הנצח היא היא הדת, ובלי הרנשה זו, הרנשה שהיא מקור המוסר והמדת גם יחד, לא תבנה איו ארץ שהיא.

אמרתי, מדעי. מה מקום המדע כאן? נדולתה של דת ישראל היא שלא נתנה לאל צורה לכל נבולות מלבד לבעל הנבולות; גם השמים ושמי השמים לא יכלכלך. אמרו הנביאים שהוא כבוד העולם, ואין העולם כבודו; אמרו החכמים שהוא מקום העולם ואין העולם מקומו; אמרו בעלי הרוש; זה שמי לעולם - לעלם כתיב. רעיון זה הוא הניגוד המוחלט של הפוסטיביזם המדעי שבשבילו הכל ברור, הכל בהיר, ופוסטיביזם זה הוא ההולך ומחריב את העולם לנגד עינינו. ואולם פוסטיביזם זה דוקה הוא הממלא את פי ילדינו שלומדים בבית-הספר, שאין סודות בעולם; מעט אריתמיטיקה, מעט כימיה, מעט פסיקה, והכל מובן, אבל אין הכל מובן; וללמד את זאת ערב, בוקר, וצהרים, הריהו התפקיד היסודי של הדת. כמובן אין אני מסיף למלחמה בין הדת והמדע. אני מסיף למלחמה בנוסחאות הקלות שבהן

פותרים צעירינו את בעיות העולם. לא במקרה מסופר על ארון הנביאים, מי שדבר אתו האל פנים אל פנים, כי היה ענו מאד מכל האדם. האיש שבאמת יודע, יודע שיש דברים שאינו מבין אותם; סימן של בערות הוא נתינת הפתרון הקל, בידי הדת, ודת ישראל במיוחד, להכניס שנב לתוך החיים את רנש המסתורין.

ושוב, אין אני הולך בגדולות. אין אני דורש מחקרים במהות הסוד הכמוס בעולם או בלב האדם; אין אני מבקש שישובו האנשים כל היום כשהם תוהים על מעשי מרכבה. אך כמה עלוב, כמה משעמם, עולם זה אם באמת ניתן כולו ברשות המעבדות וספרייהשימוש של בתי-הספר ואפילו של האוניברסיטה. אני מעז לומר שמדעי כזה לקוי אפילו כמדע; אך כה שקפתיעולם הוא אין ואפס. נתייה נא, אפילו לטובת המדע עצמו, את הסקרנות, את איהמנחה, את המבוכה הנפשית שהרי בה, במבוכה זו, בספקנות זו, מקורה גם של היראה וגם של החכמה. מי יתן ידעתי ואמצארו אבוא עד תכונתי.

אריה טבָקאי / מכתבים מאמצע הדרך במדבר

מכתב ראשון

למה זה עלה בדעתי לכתוב לך מכתב והן רק הבוקר יצאתי מהמחנה ואך אמש ראיתך! לאחר שהמכוניות תעבורנה על פני ואני אשאר לי יחידי, תהיה שהות בידי להתעמק ולמצוא טעם ושוש לדבר. יצאתי כרגיל בהשכמה עם השיירה ועם מכוניתי החוצה את המדבר הנפלא הזה, ההולך ונמשך עד הים. כבר הספקתי להכיר בו את כל הדרכים במשך שלושת החדשים שאני עובר פה. הלך וחזור בהפסקות של יום או יומים בשבוע. הספקתי כבר להכיר את הדרכים. שאינם דרכים כלל, אך עברה שיירת-המכוניות על פני מקום אחד - והשיירה ההולכת אחריה צריכה שוב לחפש לה שטחים אחרים, שלא בוטסו עדיין, ולעבור בהם. הדרך שבו עברו המכוניות - החול שלו תחוח כבר, רפה וניגר, כאותה עיסה בעריבה שנקרע קרומה העליון, הקרוש או המיובש במקצת. קרום-החול הזה כיון שרוטש פעם על ידי גלגליה-המכוניות - הגלגלים נספגים, ושוקעים תחתיו, ובמדה שהנהג בהול לצאת, בהריצו את המנוע במלוא הכוח, - כן מסתובבים הגלגלים במהירות במקום אחד ונחתכים כמאכלת זדה בתוך החול עד לצירים. ועתה, כשצירי המכונית שטוחים כבר על פני האדמה, שוב אין כל תקוה להחלץ בכוחות אותה המכונית עצמה, אלא תבאנה אחרות. תרתמנה בה ותמשינה אותה משם. ויש מקומות בדרך זו שהחול אינו עמוק בהם כל כך ותחתיתו מוצקה. אלה הם המקומות של אדמת-טרשים ומבלטי-סלעים שכוסו והוסוו במשך הזמן באבק-חול אפור והם הפח היוקש לגלגלים השוקעים בחורים ונתקלים בשיני האבנים; והפגיעה בהן, אם היא באה בכוח ובמרובה, עוברת בלועזע עמוק אל גופו של הנהג, אל המנוע ואל הקפיצים של המרכב. לא טוב לחזור לסדנה שלנו בקפיצים מקועים. לא טוב גם לשקוע בחול העמוק, וכך הופכת הנסיעה והנהיגה בדרכים האלו, אם רוצים להחלץ משתי הפורעניות כאחת, לנסיעה ונהיגה שיש בהן מן האמנות והמאקרוביטיקה גם יחד. כך עוברים את החולות האפורים ואת מוקשי-הסלעים שמתחתיהן בחזילה, בקפיצות ובנענועים. כפירוך הגוף ובפירוק המכונית, וכך עוברים בנסיעה את החולות האדומים העמוקים - בנסיעה שיש עמה כעין רפרוף בגלגלים מעל פני החול לבל יספיקו לשקוע. כל נהג ונהג בשטח שהוא בוחר לפניו, במסוור על פני כל המרחב, וכך, חביבי, נתקעתי אני במרחב הזה, פתאומית ובכוח רב, כאחת ממצולות החול האדום, לצלע הר אחד באמצע הדרך; היתה זו שעות מצדי שנסייתי להחלץ בכוח לפנים או אחורנית. על ידי כך העמיקה עוד יותר המכונית לשקוע ודבר-מה ספק בציר. נשארתי עומד כמו על אי שאין לגשת אליו. המכוניות